8."Om dramat vid Sjouten".

I sina för någon tid sedan i ÖP gjorda reflektioner angående boken "Lappen Sjul berättar",framhåller herr Jonas Åhrén bl.a. att nybyggarna vid Sjouten, Per Åhrberg och hans hustru,ej blevo mördade,utan de måhända helt enkelt drunknade.

Denne Åhrberg var född i Tjärntorpet i Kalls socken och hade före sin utvandring till Sjouten varit bosatt och hemmahörande vid Slagsån i Undersåker, varest han antagligen haft arbete vid hyttverket därstädes.

För ungefär 50 år sedan inflöt i en östersundstidning (Jämtlands-Posten) en följetong,betitlad:Ett sorgespel bland fjällen,eller någon liknande rubrik..

I denna följetong skildrades i alla fall händelsen i fråga,huru Åhrberg och hans hustru och tre barn samt kreatur vandrade den långa vägen från Undersåker upp till,som det då kallades,Sjugden,samt deras sorgliga öde därstädes.

Enär undertecknad redan förut hört händelsen berättas,bl.a. av gamla farmor, var för den skull skildringen än mera .Synnerligast var de tre barnens förfärliga lott ägnad att etsa sig fast i minnet..De gamla hade ju redan förut berättat huru ett av barnen,en flicka,,som avlidit invid fårkätten - bostaden utgjorde ju även ladugård - innan köld och svält gjorde slut på hennes lidande,i sin förfärliga hunger gnagit av fårkättens grind.I följetongen omförmäles också,att flickan hade ett brutet ben.Hon ansågs ha fallit ned från sovstället,d.v.s. en lave under taket,och därvid fått benet avbrutet.

I följetongen måste ju händelseförloppet till övervägande del varit uppkonstruerat,men nog tycktes det framgå,att vad rannsakningen med de såsom skyldige ansedda lapparna anginge,så hade rättens protokoll utgjort stoff för författaren.Att tro,såsom herr Åhrén säger sig ha hört gamla lappar berätta, att bekännelserna om morden blivit framtvungna medelst tortyr,är högst motbjudande.Svensk rättskipning har väl dock aldrig varit någon bolsjevikisk - Stalinsk.

Efter vad lapparna vid rannsakningen bekände,voro ju två av dem in i Åhrbergs bostad,sedan makarna Åhrberg på ett eller annat sätt omkommit.Dessa bägge lap-

par åtminstone,borde ju ha anat och förstått,vilket öde väntade de arma barnen! Bekännelsen om denna detalj,besöket i Åhrbergs hem efteråt,kan väl knappast genom tortyr blivit avpressad.För övrigt!Rättens protokoll finnas väl ännu i dag tillgängliga.

Detta om detta.

Förhållandena mellan bondebefolkningen och samer,vid ifrågavarande tidpunkt och cirka 40 år framöver,är ett ganska mörkt blad i - det måste sägas - synnerligast de förstnämndas historia.Kanske att så ej var fallet i den del av länet varest denna förenämnda händelse passerade,men i vissa trakter i västra Jämtland försiggingo en del affärer,som sannerligen kunnat orsaka tragedier.Det förefanns ej egentligen någon bitter fiendskap mellan vederbörande.Knappast någon fiendskap alls.Det är detta som,i åtanke på åsyftade affärer,är mer än märkvärdigt.Man kunde vara frestad att säga "sorgligt".

Det lär dock ha hänt,att en ansvarskännande,tydligen nykter same,bragts till raseri vid åsynen av sina stamfränders godtrogenhet och förfall,ryckte upp en pistol och satte för bröstet på en renköpare.En köpare som antagligen idkade "byteshandel"....Då pistolen vreds ur samens händer,röt han i desperation:

- Det finns flera pistoler.

Det komdock icke fram något mer skjutvapen,lyckligtvis! Men,sedan man vet om en del förhållanden,som då voro för handen,förvånas man att det gick som det gick.

Man har berättat - jag såg det icke - att på ett ställe var man så gästfri, att man t.o.m. hällde aquavitae (akvavit) i en same tills han dog.

Man har ock berättat:För länge sedan hände en gång,att en same i en fjällby låg och drack sig vild och galen samt sade sig skola köra sig och ren ned i en vak på sjön,vilket han ock gjorde.Renen ville ej dö men piskades ned.Piskades så att till sist var ett öga utslaget på djuret.- Undertecknad såg det ej.

Man har omtalat att småhandlare från bygden alltid hade att fordra av samen,då det kom till uppgörelse.Alltid! (Undantag funnos givetvis men kanske

få).

Man har ock omtalat,att en same,en präktig ock skötsam man,som ägde bortomkring 5 000 renar att efterlämna,men vilken renhjord ej räckte den andres livstid ut.Denne andra var nog fallen för "byteshandel".

Det vore mycket att härvidlag andraga,och en stor del är längesedan glömt. Att svenska folket haft stor skuld till samerna,lär ej gå bestrida fastän åtskilligt har dock nu i många årtionden gjorts för gäldandet därav,och en lyckligare tid i påtalade förhållanden har för länge sedan inträtt.Sedan man lärt känna och värdera t.ex.de gamla vännerna Jon Fjällgren och hans bror Nils,numera avliden,samt ordningsmannen i dubbel bemärkelse Kråik,samtliga hövdingetyper bland sitt folk,då förstår man,att den för ortens samer inträdda ljusa tiden även kommer att fortvara,ty de allra flesta,män och kvinnor,äro av samma moraliska halt som de.

Herr Åhrén bestrider ,att den gamla traditionen om "rännskjuts" och "kallbad" skulle äga någon grund.Ja, säg det! Samerna,även de,voro barn av sin tid,och för övrigt vad ville samerna göra med sina gamla? Det var ju ej värre,än när de gamla nordborna utsatte sina barn! Vissa folkslag torde göra så än i dag.Änkor,tydligen inte bara gamla,brändes i Indien.Även samerna torde ha varit hedningar.

Undertecknad har i min ägo en anteckning gjord efter en gammal mans uppgifter i medio av 1800..Här påvisas ävenledes att de gamla samerna i forna tider förhjälptes till döden.

En mycket gammal same,som var inackorderad och dog i en gård i denna socken för c:a 50 år sedan,lär påstått,att han som barn,alltså för omkring 125 år sedan,var närvarande då en gammal same störtades utför stup i Anarisfjällen. D.v.s. här lär en sådan färd kallats "härskensskjuss",tvenne andra dödssätt voro "kållibad" och "tånåbjörk" (tunupjörsk).

9.Rasistisk dom i Sjougden.Öp -78 5/12.

Ingegerd Gothe skrev i insändare om Strömsunds Kulturnämnds ev. minnesmärke vid Harbäcken,Tullingsås,där de tre samerna Clement Bengtsson,Jon Jonsson d.ä. och Jon Jonsson den yngre fick sona sina illdåd meddelst halshuggning 1813. anklagade för mord på nybyggarparet Åhrberg,intill nuvarande Inviken vid sjön Stor-Sjougden,men mera bekant under benämningen "Sjougdendramat. Vilket från samehåll aldrig erkänts som verklighetstrogen.

.....

Detta drama från nybyggarepoken i Sameland,har omsorgsfullt bevarats och återgetts i tid efter annan i skrifter och kulturartiklar.Och bland annat som julläsning i speciell jultidning.

I Sjougdnäs kapell fanns förut dramat tryckt och framlagt för besökare.Dessutom upplystes,att en minnessten finns på den plats intill sjön,där Åhrbergs hade bott,då de bragtes om livet.Varvid tre värnlösa barn samt kreatur lämnades åt sitt öde.

Efter reaktioner från samehåll mot skriften,avlägsnades denna ur kapellet. Men man skulle i likhet med andra besökare,förfasat sig över grymheterna men samtidigt känt tillfredsställelse att förövarna fick med livet plikta sina illdåd.Före halshuggningen miste de dessutom ena armen,för att straffet skulle vara kännbart också under den del av livet som återstod.Om de till äventyrs mot förmodan efter avrättningen icke hamnade i det "Brinnande Jehenna".

Min reaktion vändes i stället mot det synsätt,som då rättfärdigade erövringen av Sameland.Nämligen fruktan för ryssarna.Tre år tidigare stod ju ryssarna vid Sävar i Västerbotten.Och tvingade Sverige att avstå från hela Finland.Nybyggarna skulle nu,som tack för av staten givet Sameland,försvara norra Sverige mot ev. angripande ryssar.

Kolonisationen innebar att nybyggare kunde slå sig ned i fjällvärlden,ta för sig nödvändiga landom,råden från samerna och tillerkännas lagfart.Indirekt konfrontation med samerna,som då drevos längre in i fjällvärlden,där

deras antal snabbt ökades med påföljd,att de krympande sameområdena icke förmådde försörja dem.

Härav följde en stigande fattigdom, och 'Tiggarfärder".En av dessa fattiga tiggarfamiljer tilldrog sig sedermera dåvarande pastor Michael Sandells uppmärksamhet.Varefter denne fromme man lät uppföra Fridsbergs barnhem i Hillsand. Till sameallmogens fromma.

Jag har genom den muntliga samiska traditionen fått samernas syn på Sjougdendramat.Den hävdar bl.a. att makarna Åhrberg drunknade under fiske i Sjougden, förmodligen vid första isbildningen,då lekfisken gick mot land och då t.o.m. kunde klubbas ihjäl.En metod som sedan utvecklades till ljustring.

Den officiella versionen av dramat uppfattades av samerna,som en konstruktion av önsketänkande från kolonisatörers och myndigheters sida.Fantasin fick fritt spelrum,då liken efter de påstått döda aldrig påträffades.Trots långvarigt intensivt sökande.

Däremot påträffades i samevistet vid Bastunäsfjäll (Åhpetje) ett stort förråd av fisk,som då i den hätska stämningen mot samerna påstods vara stulen från Åhrbergs efter mordet.

Detta påstående motsägs emellertid också i Levi Johanssons bok,där han vid samtal med barn efter förste verklige nybyggaren i Inviken,upplysts om,att tid för fiske icke fanns för nybyggare.Dessa hade fullt upp att göra med att bärga vinterfoder,röja mark,svedja,bygga,väva tyger och sköta hem och djur. Visserligen gjordes enstaka försök med när,men de var av så grov tråd, att fisken sällan fastnade i dem.Till saken hör att den förste nybyggaren kom dit 30 år efter Åhrbergs försvinnande.Och att samernas fiskekonst överträffade nybyggares,då fisket utgjorde en naturlig del i samernas försörjning.

Av de anklagade samerna var det bara Clement Bengtsson,som kunde förstå något litet svenska.Språksvårigheterna styrks också i tingsprotokollen. Liknande en s.k. Brasklapp till framtida historieskrivning.

För kolonisatörer och myndigheter var det viktigt statuera exempel mot de tredskande samerna.Vilka i sina strävanden freda renbetesmarkerna,vägrade erkänna koloniseringen.

Bl.a.med stöd av sina skattefjällshandlingar.

Vid tre tillfällen förbigick samerna de lokala myndigheterna och genom en samekvinna,Stina Clementsdotter,ombud för frostvikensamerna,framförde klagomål direkt till svenske kungen i Stockholm.Varvid dennes representant besökte samerna i Sielkenområdet.För att på ort och ställe bilda sig en uppfattning.Detta var kring 1812 - 1820.

Samerna hade liten tilltro till de lokala myndigheterna,då dessa enbart förfäktade nybyggares intressen.

Kungen insåg sannolikt att om kolonisationen tilläts fortsätta,skulle hela samefolket,speciellt i Jämtland,slås ut.Då nu dessa förutom renbetesmarkerna även förlorade jakt- och fiskemöjligheterna.Varifrån den de huvudsakliga skatteinkomsterna kom från dessa landområden.Nybyggare åtnjöto 15 frihetsår vid kolonisering..

För att lösa problemet,sattes hela dåvarande renskötselområdet under direkt statlig kontroll genom den s.k. avvittringsplanen.Vilken bl.a. innebar att samerna avhändades sina skatteland och nybyggarna sina lagfarter .Under förevändning att renbetesområdena måste utvidgas.Men nybyggarna tilläts bo kvar med oinskränkta rättigheter mot att renskötseln tilläts fortgå även inom nybyggesområdena,s.k. kronohemman.

Den nu pågående skattefjällsprocessen gäller just dessa skatteland.

Kolonisationen medförde helt naturligtvis en hård konfrontation mellan de båda kulturgrupperna.Åhrbergs försvinnande utnyttjades skickligt av motståndarsidan,parad med rasism.Och sågs från samehåll som ren maktdemonstration. Blotta misstanken om brott var tillräcklig.Den s.k. Tok-Jonkes jojkning i fyllan och villan i Ramsele om dramat togs som bevis mot de anklagade.

Domslutet och avrättningen i Harbäcken gjorde samerna praktiskt taget rättslösa:Fiskare från Strömsund band fast och rodde ett par samer till den s,k. Lappholmen i Sjougden.Där de i likhet med Åhrbergs barn,fick svälta ihjäl.

Andra försvinnanden ägde också rum efter samernas flyttningsleder.Ja,så långt nere som i Ramsele.Men myndigheterna lade sig inte i det.

Renägare visade mig den myr öster om Sjoutfjället,där 30 kalvfärdiga vajor sköts ner en vårmorgon.Stämning mot förrövarna var otänkbart,då kolonister icke vittnade till förmån för samer..Något som senare tiders samer också

också fick erfara.

Domslutet,avrättningen,de spårlösa försvinnandena och hätskheten mot samerna tvingade dess att för en tid upphöra med renflyttningarna förbi traktorna av Strömsund.Istället förlades vinterflyttningarna till området kring Tunsjön i Norge.Dit man flyttade förbi nuvarande Gäddede.Och simmade över med renhjordarna vid Kärleksudden.

Emellertid höjde norrmännen betesavgifterna år från år.Att samerna slutligen icke hade råd beta sina renar där.

Det skall dock understrykas,att förhållandet mellan samer och kronoarrendatorer sedermera blev förhållandevis gott.De senare lärde sig tala eller åtminstone förstå samiska för att kunna kommunicera med de enda,som bröt deras året-runt-isolering i fjällvärlden..

Men kvar finns minnet av en rasistisk dom efter folkets krav.Och helt följaktligen ingen rättegång eller minnessten över de samer,som fastbands och lämnades öde på Lappholmen i Sjougden.,eller som på annat sätt spårlöst försvunno.

För övrigt speglar Lévi Johanssons bok rasismen mot samerna.Där nybyggarna framhölls som stora,starka,förståndiga och framåt.Medan samerna framställdes som dumma,barnsliga,lögnaktiga och fick alltid stryk av de ärorika nybyggarna.

Inte ens legendariske Klockar-Ante slapp undan dumhetsbetyget.Lurades in i vidlyftiga affärer och blev utfattig.Medan den samiska versionen berättar, att vargar släckte hans stora renhjord under en följd av år.

Rasismen chockerade t.o.m. författaren själv,som växte upp bland samer.Från denna rasistiska epok skall domslutet ses.Men det berättas också,att det var med stolthet och värdighet de tre samerna mötte övermaktens bödel i Harbäcken.

Oscar Åhrén

10. Var avrättningen av lapparna justitiemord?

LT 1977

Var avrättningen av lappmännen Klement Bengtsson,Jon Jonsson d.y. och Jon Jonsson d.ä. ett justitiemord?

En som vill tro det var prosten i Ström och riksdagsmannen N.O.Wagenius.Men när han tog sig an händelsen hade många år förflutit sedan lappmännen straffats först med att ena handen höggs av,sedan att de halshöggos och därefter steglades.De avrättades kroppar blev uppsatta på pålar längs vägen och sedan begravda i en kulle i närheten av platsen,som ligger i Harbäcken,vilken rinner ner i Ströms Vattudal i Näsviken.

Att de tre avrättades berodde på att de vid det vårting som började i Lorås med Jämtlands norra domsaga den 15 mars 1813 dömdes till döden för mord på två nybyggare i Sjougden.

Men var de tre skyldiga till mord?Kanske nybyggarna drunknat under fiske?

Nybyggarfamiljen Åhrberg drog dagen efter midsommardagen 1812 upp mot fjällvärlden för att bosätta sig vid Sjougden.Familjen bestod förutom av makarna, båda i 30-årsåldern,av tre barn,två flickor och en pojke.

För att uppmuntra folk att anlägga nybyggen i fjällvärlden hade genom kungligt dekret av den 3 september 1695 utlovats skatterätt gratis,frälserätt, frihetsår från skatt,ränta och andra skyldigheter.8 juli 1995 beslöts att frihetsrätten skulle vara 15 år men ökades sedan till 30 och 35 år.

Nybyggare Åhrberg hade sitt bostadshus klart innan hösten,och bostaden delades med djuren.Nybyggarna hade också bärgat ett foderförråd,som skulle räcka över vintern.

Lapparna såg med oblida ögen på att folk slog sig ner i områden,som av hävd var deras.Det berättas i olika dokument från 1800-talet om hur rena krig brukade förekomma mellan lappar och nybyggare.

Vid Sjougden hade lapparna Nils Pålsson,Skryt-Nisse kallad,Hans Jonsson och Klement Kristoffersson renbeten ett tag under hösten under ett uppehåll i vandringen från fjällen och ner mot skogslandet.De skulle ha varit förbittrade över nybyggarens intrång i lapplandet.

Fjärde böndagen i oktober samma år som familjen Åhrberg slog sig ner vid Sjougden skulle de ha gått till skrift,men de kom aldrig.

17 december samma år åkte nybyggaren Anders Nilsson i Harrsjön och drängen Per Mikaelsson i Gubbhögen skidor till Åhrbergs nybygge.

De båda skidåkarna förvånades över att inga spår på sjön fanns som gav bevis på att Åhrberg hade vakar för fiske öppna.Han brukade fiska med nät och åka skidor mellan vakarna,enligt vad besökarna trodde sig veta.

Men över sjön låg snön jämn och orörd..Det hela påminde mest om ett tak.

när de kom fram till byggnaden hittade de båda männen alla tre barnen döda.

De hade avlidit förmodligen av kyla eller hunger,kanske i en kombination av båda sakerna.

Vid tinget gavs vittnesmål att någon sagt "vem fan har givit den djävulen lov att bli nybyggare i lapplandet.Om han kommer dit ska vi snart dänga och piska honom därifrån".

En lappman vittnade att Jon Jonsson d.y. vid Ramsele kyrka i sällskap med andra lappar skulle ha jojkat om mordet,som skulle ha tillgått så,att de slog ihjäl nybyggaren och hans hustru och drog ut kropparna och dränkte dem i sjön.Men varför slog de inte ihjäl barnen också?

En fjärdingsman i Ström och en lappman skidade fastkedjade vid varandra till Sjougden,för att lappmannen skulle peka ut var kropparna sänkts i sjön. Fjärdingsmannen var ensam med lappmannen sedan de andra som utsetts att följa med dragit sig undan.Det sades att fjärdingsmannen blev vit i håret under den resan.

Vid tinget i Lorås sade Klement Bengtsson att han och de båda Jonssönerna begav sig till nybygget och där sköt ihjäl Bengtsson Åhrberg och Jonsson d.y. hustrun.Hur avlivades de båda makarna? Blev de ihjälslagna enligt jojken,, eller blev de skjutna enligt det som sades vid tinget.Om det fanns blod i stugan när Anders Nilsson och Per Mikaelsson kom dit,så står det ingenting därom i protokollet som åberopas i Strömsboken,där händelsen återges..

Den tidens nämndemän daltade inte med brottslingar.I domen heter det att de tre "sig själva till straff och andra till varnagel var för sig skulle mista högra handen,halshuggas och steglas"

Någon pardon gavs inte heller på högsta ort.Målet fördes till hovrätten,som fastställde tingsrättens dom.

Kungl. Maj:t beviljade ingen nåd utan i utslag den 29 september sades det att inga skäl fanns till benådning.

Så blev det dags för avrättning.Fångarna fördes från Östersund till Strömsund,som var orten för avrättningen.Första övernattningen skedde i Gisselås och den andra i Tullingsås.Fångarna förvarades i ett häbbre medan bödel och fångförare huserade i mangårdsbyggnaden.

"Så stor var respekten för bödeln att man dukat för nästkommande dags måltid kvällen innan" heter det i tillgängliga källor.

Morgonen efter fördes fångarna till avrättningsplatsen vid Harbäcken.Här hade mycket folk samlats.De dömda bereddes till döden av komminister Johan Ångman "som var väl förtrogen med lapparnas språk och livsåskådning".

Sedan anordningarna för avrättning gjorts i ordning ställde sig människorna som samlats i en vid cirkel.Även barn fanns med för att få sig inpräntat att "den illa gör han illa far".Skarprättaren fullgjorde sitt uppdrag medan de församlade sjöng psalmer..Efter avrättningen blev brottslingarnas kroppar steglade och uppsatta på pålar vid allmänna landsvägen.Sedan blev kropparna nergrävda i en kulle i närheten.

Men var de dömda verkligen skyldiga? Varför dränktes nybyggarnas kroppar i sjön medan barnen tydligen fick ligga och frysa eller svälta ihjäl?

Den fjärdingsman,som valllade en fånge vid Sjougden,kunde inte tala med lappmannen eftersom de båda ej förstod varandras språk.Några uppgifter om att kropparna hittades ger Strömsboken ej besked om.Troligen därför att några sådana uppgifter inte finns.

Vid avrättningen fanns en person med som talade lapparnas språk.Det står det ingenting om i protokollet från tinget.Där står att Klement Bengtsson berättade om hur mordet gick till.Om han talade svenska borde det väl vara honom fjärdingsmannen fört till Sjougden.Men enligt uppgift så kunde dess båda inte tala med varandra.

Det är väl kanske inte omöjligt att makarna Åhrberg drunknade under fiske.. Den lappman som vittnade om jojkandet i Ramsele kanske ville vinna de styrandes bevågenhet och avgav falskt vittnesbörd?

Men det var hårda tider och strid på kniven om marken mellan lappar och nybyggare på andra håll i närheten och bl.a. i Tåsjö var det rena utrotningskrigen mellan lappar och framdragande svenskar,som ville lägga under sig allt mer av den mark,som lapparna hade för sin näring.Lappar kallades också den tidens nomader i vårt land.Samer är en benämning,som tillkommit på senare tid. Äldre strömsbor minns att de i sin ungdom såg de tallar,som de avrättades kroppar hängdes upp i.De träden var förmodligen stora det året för 164 år sedan,när lappmännen mötte sitt öde.Huruvida vatten forsade i Harbäcken och ackompanjerade psalmsången och vinandet från avrättningsyxorna vet i dag ingen,men just nu forsar inget vatten i den bäck,som givit namnet åt platsen för något,som kanske var ett justitiemord.

Vissa tider forsar även nu vatten i bäcken,som tidigare hette Harbäcken, eftersom folk fångade harr i den.Harrbäcken är nu namnet på det område genom vilket bäcken rinner.

I det här området avrättades de tre lappmännen Klement Bengtsson, Jon Jonsson d.ä. och Jon Jonsson d.y. för 164 år sedan.